

Diyamet

İLMİ DERGİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

•
Üç Ayda Bir Yayınlanır
•

Cilt: 42 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2006

DİN HİZMETİNDE HADİS KAYNAKLARINDAN YARARLANMA

İsmail Lütfi ÇAKAN *

Özet

Din hizmetinin, Kur'an ve Sünnet verilerinden uzak kalması mümkün değildir. Ancak özellikle Sünnet'in bir başka ifade ile hadis kaynaklarının usûlüne uygun olarak kullanılması her şeyden önceliklidir. Zira doğru bir kaynağın yanlış kullanılması, o kaynağın genellikle hiç kullanılmamasından daha büyük sıkıntılara sebep olabilir.

Hatip ve vâizlerin, güvenilir bir senedi olup olmadığına bakmaksızın, bazı sözleri kullanmaları bu mesleğin en büyük zaafı ve zararı çok yaygın olan yönüdür.

Din hizmetini, hizmetin gereklerine uygun olarak yerine getirebilmek için, öncelikle Hadis kaynakları hakkında sağlıklı ve yeterli bir bilgiye sahip olmak lâzımdır. Bu sebeple din hizmetini yürütenlerin kullanmaları uygun olan hadis kaynaklarından kolayca ulaşabilecekleri birkaç eseri ve -varsa- Türkçe tercümelerini tanıtmak bu makalenin amacı ve hizmet payı olarak düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Din Hizmeti, Kur'an, Hadis, Sünnet.

The Importance of Using Hadith, in Religious Propagation

Abstract:

Religious propagation and service means teaching the public the Sunnah of the Prophet (pbuh) hence it cannot separate from the principles of the holy Quran and the Sunnah. With this respect it is particularly important to use the sayings of the prophet according to the discipline of Hadith science in a correct way. Not using a reliable Hadith is better than using it in wrong way.

---

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

It is known that the preachers use weak hadiths without looking into their sources. Such an inclination is the weakness of this profession.

In order to give a good service in the path of religion the preacher needs to have enough information about the sources of Hadith and their reliability. Hence this article aims to introduce some reliable Hadith sources and their translation in Turkish.

Key words:

Religious propagation, Qur'an, Hadith, Sunnah

Giriş

"Din Hizmetlerinde Kaynaklar", hiç kuşkusuz başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere, tefsir, hadis, fıkıh, ahlak/âdâb kitaplarıdır. Biz burada din hizmetinin özellikle tebliğ ve irşat alanında hadislerden ve hadis kaynaklarından yani sünnetten yararlanma meselesi üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü konu, bir yerde, sünneti anlama, algılama ve yaşama ile ilgilidir.

Toplumun Sünnet'le eğitimi ve aydınlatılması demek olan din hizmeti ve tebliğin İslâm'da, Kur'an'dan ve Sünnet verilerinden uzak kalması mümkün değildir. Çünkü sunulan hizmetin "tebliğ" olmasının ana şartı budur. Ancak özellikle sünnet'in bir başka ifade ile hadis kaynaklarının usûlüne uygun yani doğru ve sağlıklı olarak kullanılması her şeyden önceliklidir. Zira doğru bir kaynağın yanlış kullanılması, o kaynağın hiç kullanılmamasından daha büyük sıkıntılara vesile olabilir.¹

Vâizlerin ve "kâs" denilen hikâyecilerin halk kültürüne katkıları ve hadis uydurmacılığında ne ölçüde pay sahibi olduklarına dair yapılmış araştırmalar,

1 Yakın zamanlara kadar vaaz ve sohbetlerde çokça kullanılmış olan Dürretü'n-nâsihîn, Zübdetü'l-vâizîn, Envârü'l-âşıkîn, Mecalis-i Sinâniye, Ahmediye, Muhammediye, Mützekkî'n-nüfûs, Necâtü'l-mü'minîn, Tenbihü'l-gâfilîn ve benzeri kitaplar, Osmanlı toplumunda kendi dönemlerinde etkili olmuş halk kültürü kaynaklarıdır. Ancak günümüzde irşat ve tebliğ hizmeti bu eserlere dayalı olarak hemen hemen hiç yapılmamaktadır. Bu sebeple biz, bu eserlerin mahîevâ tanıtımı veya değerlendirmesi ile meşgul olmayacağız. Bu işi, din hizmetlerinin tarihi ile ilgilenenlere bırakıyoruz.

Öte yandan dîni hikâyeler, aslında abartıdan arındırılmış menâkıb anlamında ve niteliğinde olmak kaydıyla faydalı bir irşat malzemesidir. Ne var ki abartılı, aslı-astarı olmayan cinsten hikâyeler, hayranlıkla izlense bile, sadece eğlence malzemesi olur, pratik ve olumlu herhangi bir eğitim aracı niteliği taşımaz. Bu tür hikâyeler, dinin yanlış anlaşılmasına, halkta tembelliğe ve uyuşukluğa belki de karamsarlığa ve ümitsizliğe bile yol açabilir. Uyanıklık veren, dikkat çeken, meselelerin kavranmasına vesile olan fıkralar, makul ve yaşanmış hatıra ve menkıbeler tebliğ ve irşatta tercih edilmelidir. İslâm'ı, hikâyeler dîni gibi gösterecek anlatımlardan kaçınmak zarureti ortadadır. Unutmamalıdır ki "kissa", yerinde ve gerektiği ölçüde anlatılırsa "hisse" vesilesi olabilir. Bu konudaki ölçsüzlük, ölçsüz ve beklenmedik kötü sonuçlar doğurur.

din hizmetinde hadis kaynaklarından yararlanma konusunun taşıdığı önemi tüm boyutlarıyla ortaya koymaktadır.²

Aslında bu konu çok eskiden beri üzerinde ısrarla ve dikkatle durulmuş, müstakil eserlerde³ incelenmiştir. Zira din eğitimi ve irşat hizmetlerinin sağlam verilere ve zemine dayanmasının gereği ve önemi her devir için aynıdır.

A. Din Hizmetinde Hadis Kaynakları

Her şeyden önce başarılı bir hitabet ve irşat için Kur'ân-ı Kerîm ile sürekli meşguliyet esastır. el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm'den veya piyasada mevcut herhangi bir Kur'an fihristinden yahut da Kur'ân CD'lerinden yararlanmak suretiyle işlenecek konudaki bütün âyetlerin görülmesinin prensip olarak benimsenmesi ve bu işlemin aslâ ihmal edilmemesi gerekmektedir. Bunun hemen yanında bir başka gereklilik de Hadis kaynaklarının kullanılmasıdır.

Hadis İlmî'nin bir şubesi İlmü'l-mevâiz'dir.⁴ Hitâbet ile Hadis İlmî arasındaki bu ilişki, hiç kuşkusuz hadislerdeki özelliklerden ileri gelmektedir. Nitekim Hatib Bağdâdî (463/1071), bu ilişkiye şu sözleriyle dikkat çekmiş olmaktadır:

"Hadisler, inanç ve fikhî hükümlerle ilgili pek çok konunun yanısıra, vâ'd, vâ'f, cennet ve cehennemnin nitelendirilmesi ve bunlara dair haberleri, geçmiş peygamberlerin kıssalarını, zâhid ve velilerin haberlerini, güzel konuşan kimselerin vaazlarını, Hz. Peygamber'in gazvelerini, yaşayışını, hutbelerini, nasihatlarını, mucizelerini ve benzer konuları ihtiva eder."⁵

Öte yandan Sevgili Peygamberimiz muallim ve müzekkirdir. Ashâb-ı kîrâm, Hz. Peygamber'in irşat ve sohbetleriyle yetişmiş ve olgunlaşmışlardır. Bu tarihî bir gerçektir.

Hiz. Peygamberin öneri, tespit, teşvik, uyarı ve tehditlerini bizlere ulaştıran metinler, hadis kitaplarımızdadır. Yani hadis kaynaklarımız, müslümanların kendi kimlik ve kişilikleri çerçevesinde eğitimini sağlayan sünnet-i seniyye'nin verileriyle doludur. Böyle olunca, günün müslümanlarına din alanında hizmet verecek olanların sünnet kaynaklarına, özellikle hadis kitaplarına başvurmadan bu hizmeti başarı ile sürdürmelerinin mümkün olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2 Bu konuda Dr. Hasan Cirit tarafından gerçekleştirilen Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussâs adlı doktora çalışması (ki Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları -Vaaz ve Kıssacılık- adıyla İstanbul'da 2002'de yayımlanmıştır) ve yine Dr. Mahmut Yeşil'in Va'z Edebiyatında Hadisler (Ankara, 2001) adlı doktora tezi özellikle din hizmeti verenler tarafından dikkatle okunması gerekli bilimsel araştırmalardır.

3 Bk. Suyûtî, *Tahzîvü'l-Eykâz min Ekâzibi'l-Vu'âz*, (trc. A. Toksarı), s. 30-32, Kayseri, 1993.

4 Bk. Taşköprizâde, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, II, 247

5. *Şerefu Ashâbi'l-Hadis*, s. 8.

Etkisi denenmiş ve kesinleşmiş olan sünnete ait bilgi ve belgeler, hiç şüphesiz İslâm dâveti, eğitim-öğretimi ve tebliği ile meşgul olanların sürekli olarak başvurmaları gerekli belgelerdir. Ana vasıflarından biri zikir ve öğüt olan Kur'ân-ı Kerim'in en doğru ve güvenilir yorum ve uygulamalarını yansıtan hadis-i şeriflerden yararlanmadan, sağlıklı ve başarılı bir tebliğ ve dâvet hizmeti söz konusu olamaz. Çünkü sünnet, kalp ve gönülleri yumuşatacak, gayret ve himmetleri canladırarak ve gâfilleri uyuracak etkili delillere, özlü sözlere, ibret dolu misallere, eğitici kıssalara, engin hikmetlere ve başarılı örneklerle sahiptir. Sünnet, kafa, kalp ve karın gibi üç etkilenme merkezine sahip olan insana hitap ederken, kesinlikle Kur'an çizgisinde seyrederek. Bu çizgideki "Sünnet" in asıl maksadı, uyanık ve işleyen bir zekâyâ, temiz bir kalbe, sağlıklı bir vücuda ve olgun bir yaşayışa sahip iyi müslümanlar yetiştirmektir.

Bu sebeple irşat ve tebliğ faaliyetlerinde hadis kaynaklarından yararlanma konusu üzerinde ayrıca ve özel olarak durmak yerinde olacaktır. Bu bir anlamda din hizmetinin nassı dayanakları hakkında bilgi sunmak demektir. Hiç kuşkusuz Sünnet, yukarıda işaret ettiğimiz özellikleri sebebiyle tebliğ ve davetle meşgul olanlar için çok büyük ve vazgeçilmez bir kaynaktır.

Din hizmetinin bütünü için geçerli ve çok önemli olan nokta, hadisten delil getirilirken güvenilir kaynaklara başvurmak; dâveti zayıf ve uydurma sözlerden arındırmaktır. İslâm daveti, güvenilir İslâmî verilere dayandırılmalıdır. Aslında bu, dîni ilimlerin her dalında dikkate alınması gerekli bir noktadır. Ancak tebliğ, tezkir, va'z u nasihat, irşat ve hitâbette çok daha dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü güvenilir olan ile olmayanı herkesin ayırabilmesi kolay değildir. İslâm adına halka hitabeden insanların sorumlu ve bilinçli davranmaları, bir çok yanlış daha doğmadan önleyecektir. Bazı sözlerin hadis diye meşhur olması, dillerde dolaşması hatta bazı kitaplara geçmiş olması asla dâvetçiyi aldatmamalıdır. Hz. Peygamber'e mal edilerek nakledilecek sözlerin mutlaka ona ait olmasına son derece dikkat etmek, hem dîni, hem de meslekî büyük bir sorumluluktur. "*Kim benim ağzımdan bile bile yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın*"⁶ hadisindeki ağır tehditten kurtulmanın, bu sorumluluğa sahip çıkmaktan başka yolu yoktur.

Söz konusu sorumluluğun gereğini yerine getirebilmek için, öncelikle Hadis kaynakları hakkında sağlıklı ve yeterli bir bilgiye sahip olmak lazımdır. Sonra da her hadisin sıhhat derecesini tespitte yarayan ölçüleri bilmek gerekmektedir. En azından bu konularda kendisinden güvenle faydalanılabilecek eserlerin tanınması lâzım gelmektedir.

6. Buhâri, İlim 38, Cenâiz 33, Enbiya 50, Edeb 109; Müslim, Zühd 82; Ebû Davud, İlim 4; Tirmizî, Fitn 70, İlim 8, 13, Tefsîr 1, Menâkıb 19; İbn Mâce, Mukaddime 4; Dârimî, Mukaddime 25, 46; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 47, 83; III, 13, 39, 422, IV, 47, 100, 156, 201, 367; V, 245, 292, 412.

Hatip ve vâizlerin genellikle, güvenilir bir senedi olup olmadığına bakmaksızın, halka câzip geleceğini düşündükleri sözleri kullanma eğiliminde oldukları bilinmektedir. İtiraf etmek gerekir ki bu tür bir eğilim, bu mesleğin en büyük zaafı ve zararı çok yaygın olan yönüdür. Halkımızın ifadesiyle "ipe sapa gelmez", cinsten garip sözleri, hiç bir sıhhat kaygısı taşımadan bol bol kullanmak, hatip ve vaizleri halk nezdinde meşhur etse de Hak nezdinde büyük sorumluluk içinde bırakacağı açıktır. Çünkü bu, kendi görevlileri eliyle dînin, dînî bilgi ve bilincin ve dolayısıyla dînî yaşayışın yozlaştırılması demektir.

Unutmamak gerekir ki her düzeyde yürütülecek irşat ve dâvet hizmetlerine yetecek kadar sahih-hasen hadis vardır. Zayıf hadislerin kullanılmasında son derece dikkatli olmak gerekir. Terğîb ve terhîb (teşvik ve tehdid) için ya da amellerin faziletleri gibi konularda zayıf hadis kullanımına müsâmaha gösterilmiştir diye, bunca sahih ve hasen hadisler varken sürekli zayıf hadis kaynaklarından yararlanmaya kalkmak, hatip ve vâizlerin sahip olması gereken dînî ve meslekî sorumluluk bilinci, olgunluğu ve uygulamasıyla asla bağdaşmaz.

Diğer taraftan din/İslâm adına dâvette bulunacak kişiler, sahih bile olsa, bildikleri her hadisi halka haber vermelerinin doğru olmayacağını idraki içinde bulunmalıdırlar. Yani her sahih hadis bile her zaman herkese duyurulamaz. Yani her doğru her zaman olduğu gibi söylenmez. Dâvetçi, hatip veya vâiz, neyi öne çıkaracağını, hizmette fitneye sebep olmadan hakkı tebliğ ve halkı irşat edebilmek için nelere öncelik vereceğini bilmek zorundadır. Bu, irşat ve davette güncelliğin kollarılması anlamına gelir. Bu konuya şu hadis-i şerîf ışık tutmaktadır:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

- "Ey Muâz! Allahın, kulları üzerindeki hakkı ile kulların, Allah üzerindeki hakları nedir bilir misin?" buyurdu. Muâz:
- "Allah ve Resûlü bilir" dedi. Hz. Peygamber:
- "Allah'ın, kulları üzerindeki hakkı, sadece O'na kulluk etmeleri ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakları ise, hiç bir şeyi kendisine ortak koşmayan kullara azap etmemesidir." buyurdu. Muâz:
- Ey Allah'ın Resûlü! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Hz. Peygamber:
- "Müjdeleme! Gevşeyiverirler" buyurdu.⁷

7. Bk. Buhârî, Cihad 46; Müslim, İmân 49. Konuya ait Ebû Hureyre rivayeti ve açıklaması için bk. Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, M.Y. Kandemir, İ. L. Çakan, R. Küçük, III,102-104; IV, 158-163

Hz. Peygamber'in, gevşeme (ittikâl) ve yeni müslüman olmuş bulunmaları gerekçesiyle* bazı dînî gerçekleri halka genel bir ilân şeklinde duyurmadığı, onu içine sindirebilecek, anlamsız bir güven ve ümit duygusuna kapılmayacak olanlara bildirdiği ve böylece insanların maslahat ve iyiliklerini gözettiği bilinmektedir. Sahâbiler müjde dozu yüksek hadisleri ancak, ölecekleri zaman, bir gerçeği gizlemiş olmanın vebâlerinden çekinerek (teessüm) son anda rivâyet etmişlerdir. Hz. Peygamber'in ve sahâbilerin bu durumu hatip ve vâizler için davette öncelik, irşatda güncellik fikri ve uygulaması örneği olmalıdır. Tebliğ ve davet hizmetinde bu "Sünnet" dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Hizmette böylesi bir esneklik ve basiret üzere hareket edilmezse, başarılı bir tebliğ ve dâvetten söz etmek mümkün olamaz.

1. Sahih Hadis Kaynakları

İrşat ve davette malzeme olarak sahih hadis kaynaklarını, metod olarak da -yukarıda özetle işaret ettiğimiz- sünnet-i seniyye'nin usûlünü özellikle ve öncelikle kullanma görevi ortadadır. Bu kaynaklardaki sahih hadislerin, görev yapılan devir ve yörde yaşayan halkın pratik ihtiyaçlarına cevap teşkil edenleri seçilip öne çıkarılacak, onları tembelleğe, asılsız bir güvene, amelsizliğe yönlendirici beyanlar veya anlamakta zorlanacakları ince mânalı hadisler ulu-orta söylenmeyecektir. İnce ve derin mânalı hadislerin muhatapları gözetlenecek, bu tür hadisler ancak anlayabileceklere söylenecektir. Yani sahih hadisler bile belli bir seçime tâbi tutularak kullanılacaktır. Bu aslâ bir sansür uygulaması değil, hitâbet ve irşat mesleğinin hizmet önceliklerine sahip çıkılması demektir. İnsanların maslahatını (iyiliğini) gözetmek anlamına gelir. Nitekim İmam Buhârî, söz konusu Muâz b.Cebel hadisini, "Anlayamayacakları endişesiyle ilmîni belli bir kısım insanlara tahsis eden kimse" başlığı altında zikretmek suretiyle bu noktaya dikkat çekmiştir. Peşinden de Hz. Ali'nin, "İnsanlara kavrayabilecekleri şeyleri haber verin. Allah ve Resûl'ünün yalanlanmasını ister misiniz?"⁹ sözünü naklederek konunun önemli bir boyutunu ortaya koymuştur. Abdullah İbn Mes'ûd radiyallahu anh de "İnsanların akıllarının ermeyeceği bir hadisi onlara rivayet edersen, bu onlardan bazıları için fitne vesilesi olur"¹⁰ diyerek meseleye ait nezâket noktasını açıklamıştır.

Öte yandan, bilgi ve kavrama bakımından yeterli birikimi ve yeteneği olmayan kimselere hadisleri, şerh etmeden, gerekli açıklamayı yapmadan kısaca

8. Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, I, 271

9. Bk. Buhârî, İlim 49.

10. Bk. İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, I, 272

nakledip geçivermek de doğru değildir. Böyle bir uygulamanın mekruh olduğunu da ilk Hadis şârihi Hattâbî (388/998) vurgulamaktadır.¹¹

Bu ön tesbitlerden sonra şimdi hitâbet ve dâvette kendilerinden yararlanılacak hadis kitapları hakkında kısa bilgiler verebiliriz.

Sahihayn

Genelde din hizmetlerinde, özelde dînî irşat ve davette başvurulması lüzumlu olan sünnet kaynaklarının, yani hadis kitaplarının ilk sırasında hiç kuşkusuz, asırlardır müslümanlar tarafından hüsn-i kabulle karşılanmış olan Sahihân veya Sahihayn diye bilinen Buhârî ve Müslim'in el-Cami'ü's-Sahih¹² adını taşıyan eserleri yer alır. Telif ve tasnif edildikleri hicri üçüncü asırdan bu yana bu iki kaynağın, gerçekten devede kulak sayılabilecek çok az sayıda rivâyeti tenkit edilmiştir. Bu tenkitlerin de şekli ve usûli karakter taşıdığı bilinmektedir. Bu iki hadis kitabı asırlardır müslümanlar tarafından sünnet konusunda büyük bir güven ve itimatla başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Bu iki eser, bütün dînî konulara dair hemen hemen hepsi merfu ve sahih hadisleri ihtiva etmektedir. Onların bu zengin ve güvenilir muhtevâsından her davetçinin yararlanması, sadece kendi yetişmişliğine ve gayretine kalmıştır. Zira her iki kaynağın da kolayca istifadeyi mümkün kılan modern Arapça baskıları yapılmış olduğu gibi gerek tüm olarak gerekse muhtasar halde dilimize yapılmış tercüme ve şerhleri de yayımlanmış bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığınca Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi adıyla, kılavuzuyla birlikte on üç cilt halinde yayımlanmış olan tercüme ve şerh, Buhârî'den seçilmiş 2189 hadisi ihtiva etmektedir. Bu şerh, -dikkatlice okunup anlaşılması halinde- hatip ve vâizlerimiz için doyurucu bilgiler hazinesi durumundadır. Daha sonraları merhum Mehmet Sofuoğlu tarafından Sahih-i Buhârî'nin tamamının, metne bağlılığı esas alan bir tercümesi yapılmış ve 16 cilt halinde yayımlanmıştır. Müslim'in Sahih'i de Mehmet Sofuoğlu tarafından tercüme edilmiş ve merhum Ahmet Davudoğlu tarafından da hem tercüme hem de şerh edilmiştir. Her iki tercüme de yayımlanmıştır. Davudoğlu'nun tercüme ve şerhi, hem hadis kitabı özelliklerini yansıtmaları hem de anlaşılır ve doyurucu

11 Bk. *Meâlimü's-Sünen*, IV. 187

12. Bu iki eser hakkında geniş bilgi için bk. İ. L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s.79-97 (İstanbul, 2003, 5. baskı); M. Y. Kandemir, "*el-Câmiü's-Sahih*", *DİA*, VII, 114-129

açıklamalar ihtiva etmesi dolayısıyla irşat ve davet hizmetlerinde tercih edilme-
lidir.¹³

2. Sünen-i erbaa

Sünen-i erbaa diye tanınan, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâf ve İbni Mâce'ye ait dört hadis kitabı hem aslı şekilleriyle hem de tercüme ve şerhleriyle (Arapça-Türkçe) yayımlanmıştır. Bunlara İmam Mâlik'in Muvatta'ını ve Dârimî'nin Sünen'ini de ilave edebiliriz.¹⁴

Bunlardan Ebû Davud'un Sünen'i için Şamil Yayınevi tarafından 16 cilt halinde neşredilmiş olan tercüme ve şerh; Tirmizî için O. Z. Mollamehmedoğlu tarafından Sünen-i Tirmizî Tercemesi adıyla gerçekleştirilmiş olan altı ciltlik tercüme; Nesâf için, bir heyet tarafından Sünenü'n-Neseî adıyla yapılan sekiz ciltlik tercüme; İbn Mâce için, rahmetli Haydar Hatiboğlu tarafından gerçekleştirilen on ciltlik Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi; Muvatta için yine bir heyet tarafından yapılmış olan Muvatta Tercümesi, Dârimî için de Prof. Dr. Abdullah Aydınli tarafından yapılmış olan Sünen-i Dârimî adlı tercüme ve şerh hatip ve vâizlere yardımcı olacak eserlerdir.

Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin değerlendirmesine göre itibar ve güvenilirlik bakımından hadis kitaplarının bir ve ikinci tabakalarını teşkil eden bu temel hadis kaynakları,¹⁵ ülkemizde yürütülecek tebliğ ve irşat faaliyetleri ve diğer din hizmetleri için yeterli ve güvenilir eserlerdir. Bu eserler, asılları, tercüme ve şerhleriyle vâiz ve hatiplerimizin kişisel kütüphanelerinde mutlaka bulunmalı ve tabîf vâizler ve hatipler tarafından ısrarla kullanılmalıdır.

B. Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinde Çokça Kullanılan Hadis Kitapları

Öteden beri vaaz ve irşat hizmetlerinde çokça kullanılan hadis kitaplarının başında el-Camiu's-sağîr, Teysiru'l-vüsûl, Riyâzü's-sâlihîn, et-Tergîb ve't-terhib, Mişkâtü'l-mesâbih ve et-Taç gibi eserler yer almaktadır.

Bu eserlerin muhteva tanıtımları ve yararlanma usulleri hakkında bilgi edinmek için Hadis Edebiyatı¹⁶ adlı çalışmamızda detaylı bilgi verilmiştir. Biz bunların içinden günümüzde yaygın olarak kullanıldıklarını -ya da kullanılma-
ları gereğini- dikkate alarak Riyâzü's-sâlihîn'i ve et-Tâc'ı burada söz konusu
etmekle yetineceğiz.

13 Bu tercüme ve şerh için yayınevini hazırlattığı fihrist cildinin ne yazık ki hiç bir kolaylaştırıcı özelliği bulunmamaktadır. Necdet Arman tarafından hazırlanmış olan "Çok Yönlü Fihrist" ten yararlanmak gerekmektedir.

14 Bu ve benzeri hadis kaynaklarını ve bunların muteber şerhlerini geniş bir şekilde tanımak isteyenler, "Hadis Edebiyatı" (İstanbul, 2003, 5. baskı) adlı kitabımıza müracaat etmelidirler.

15 Bilgi için bk. İ.L.Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, s. 179-181 (İstanbul, 2005, 7. baskı)

16 İstanbul, 2003 (5. baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları)

1. Riyazü's-Salihîn

İmam Nevevî'nin (676)1277), kendi ifadesiyle, "...Sorumluluk taşıyan herkesin, seçkin ve hayırlı kimselerin izinden gitmesi, olgun akıl ve keskin görüş sahiplerinin yoluna girmesi icap eder. Bunu elde etmek için her mükellefin girmesi gereken en doğru yol, önce ve sonra gelenlerin efendisi, önden giden ve onları takip edenlerin en seçkini olan Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in sahih Hadisleriyle edeplenmesidir... Bu sebeple, sahibi için âhiret azığı olacak, bâtinî ve zâhirî edepleri kazandırıcı, iyi davranışlara teşvikî, çirkin olanlardan uzak durmayı, Allah yolunda gidenlerin edeplerinden olan zühdü, nefis terbiyesini, ahlâkî güzelleştirmeyi, kalp temizliğini ve bunun çarelerini, organları günahlardan korumayı ve sapmaları önlemeyi, bütün bunların yanında âriflerin amaçlarını gerçekleştirmelerini temin edecek, sahih Hadislerden müteşekkil muhtasar bir kitap meydana getirmeyi uygun gördüm..."¹⁷ diye takdim ettiği 18 bölüm ve 372 bab başlığı altında 1900 kadar Hadisi ihtivâ eden Riyâzu's-sâlihîn min kelâmî Seyyidi'l-mürselîn'i de yazıldığı günden beri vaaz ve irşat hizmetlerinde güvenle kullanılagelen bir eserdir.

Riyâzu's-sâlihîn'in M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan ve Raşit Küçük tarafından yapılan sekiz ciltlik tercüme ve şerhi, bu alanda eserden yararlanmayı çok daha kolaylaştırmış bulunmaktadır. Bu çalışmayı gerçekleştiren mütercim ve şârihler, eseri ve yaptıkları çalışmayı kısaca şöyle tanıtmaktadırlar:

"İmâm Nevevî'nin Riyâzû's-sâlihîn'i necip milletimizin din kültüründe öncelikli yeri olan Hadis kitaplarının başında gelir. Zira Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve fierhi'nden sonra, merhum Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tarafından dilimize tercüme edilerek Diyânet İşleri Başkanlığınca yayımlanmış olan ikinci Hadis kitabı Riyâzû's-sâlihîn olmuştur. Uzun yıllar bu tercüme vâsıtasıyla kendisinden istifâde edilen eser, gördüğü rağbet sebebiyle son senelerde bir kaç tercüme ve Delîlü'l-fâlihîn adındaki şerhinden yapılan tercüme bilgilere dayanan kısa bir şerh çalışmasına kavuşmuş bulunmaktadır.

Zengin muhtevâsı ve mükemmel tertibi ile dikkat çeken bu değerli eser, diğer İslâm ülkelerinde de daha ziyâde kelimelerinin açıklanması tarzındaki ilmî neşirlerle daima güncelliğini korumuştur. İslâm ülkelerinin pek çoğunda, çeşitli seviyedeki Dînfî öğretim kurumlarının ders programlarında okunmasının yanında bilhassa vaaz ve irşat faaliyetlerinin de vaz geçilmez el kitabı hüviyetiyle geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. Giderek derinlik kaza-

17 Müellifin mukaddimesinden alınmıştır.

nan sünnet kültürümüz, uzunca bir zamandan beri -diğer Hadis kaynaklarının yanında- bu değerli eserin de yeni ve doyurucu bir şerhe kavuşturulması ihtiyacını hissettirmekteydi. Özellikle din hizmeti verenlerin, cemaatlerini aydınlatmakta kendisinden güvenle faydalanacakları bir şerhe olan ihtiyaçları daha da büyüktü.

Güzel yurdumuzda her geçen gün biraz daha gelişen tebliğ ve irşat alanları ve yeni yeni siyasî özgürlüklerine kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ndeki müslümanların ihtiyaçları dikkate alındığında Riyâzû's-sâlihîn gibi bir esere daha fazla görev düştüğü kabul edilecektir. Bu düşünce ve tespitlerden hareketle, öncelikle din hizmeti veren müfti, vâiz, imam ve hatiplerimizin, aynı zamanda İslâm'ı öğrenmek ve uygulamaya koymak isteyen üniversite ve lise talebelerinin ve İslâmî konularda bilgilenme ihtiyacı duyan halkımızın bu ihtiyaçlarını karşılayacak bir tercüme ve orta büyüklükte bir şerh çalışması yapmaya karar verdik. Uzun bir hazırlık döneminden sonra, her seviyedeki insanımızın istifâdesini kolaylaştırmayı esas alan bu tercüme ve şerhi yazmaya başladık.

Tercüme ve şerhin mâhiyetinden kaynaklanan güçlüklerle, komisyon çalışmalarının tabîî ve kaçınılmaz güçlükleri de eklenince, iş gerçekten daha uzun zaman ve mesâî gerektirdi. Mütercim ve şârihler olarak aramızda geliştirdiğimiz prensipler listesine âzamî ölçüde uyum sağlayabilmek için karşılıklı kontrol mekanizmasını çalıştırdık. Böylece birimizin yaptığı tercüme ve şerh, diğerleri tarafından baştan sona okunmuş ve kontrol edilmiş oldu. Öyle ümit ediyoruz ki, bu yolla hem üslûpta belli bir yaklaşım sağlamış hem de kaçınılmazı mümkün olmayan hatâları en aza indirme imkanını yakalamış olduk.

İşlediği konulara dair âyetler ve Kütüb-i sitte'den seçilmiş hadisler ihtivâ eden Riyâzû's-sâlihîn'in her türlü bilimsel mesâîye lâıyk bir hadis kitabı olduğu açıktır. Biz gerçekleştirdiğimiz bu tercüme ve şerh çalışmasının, sünnet kültürümüze katkıda bulunacağını ümit ediyoruz.

Müslüman-Türk okuyucusuna hizmet etme arzusuyla oluşturulmuş orta hacimde, sade, anlaşılır bir şerh olma gayreti dışında hiç bir iddia taşımayan bu çalışmamızın, Yüce Rabbimiz'in rızası ve Sevgili Peygamberimiz'in şefaatine vesile olmasını dileriz.¹⁸

Ayrıca şuna da işaret edelim ki bu tercüme ve şerhin giriş bölümü, Hadis-Sünnet, Nevevî ve Riyâzû's-sâlihîn hakkında doyurucu açıklamalar ihtiva etmektedir.

18 Önsöz'den kısaltılarak alınmıştır. Bk. Nevevî, *Riyâzû's-Salihin, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, M.Y. Kandemir, İ. L. Çakan, R. Küçük, I, 7-10

2. et-Tâcü'l-câmi'

Ezher Üniversitesi âlimlerinden Mansur Ali Nâsîf tarafından 6 yılda (1341-1347/1922-1928) meydana getirilen et-Tâcü'l-câmi', Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin kitaplarından seçilmiş hadisleri ihtiva etmektedir.

Müellif, bu beş kitapta hadis bulamadığı konulara dair rivâyetleri Şâfiî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'lerinden, İmam Mâlik'in Muvatta'ından, İbn Mâce'nin Sünen'inden ve Hâkim'in el-Müstedrek'inden tamamlamıştır¹⁹. Bu durumu da yerinde açıklamıştır.

et-Tâc dört ana bölümden oluşturulmuştur:

1. İman, ilim ve ibâdât
2. Muamelât, ahkâm ve âdât (büyû', nikah, taâm, libas, tub, vs.)
3. Fedâil, tefsir ve cihad
4. Ahlâk ve sem'iyât (edeb, zühd, ezkâr, fiten, kıyâmet vs.)

İlk iki bölüm fıkıh bablarına göre tanzim edilmiştir.²⁰

Müellif eserini aynı türden kabul ettiği Mesâbîhu's-sünne, Teysîru'l-vüsûl ve İbn Teymiyye'nin el-Müntekâ'sı ile kıyaslamakta ve bu üç kitaptan farkını şöyle dile getirmektedir:

“Mesâbîh'te hadisler râvisiz ve kaynaksız olarak verilmiş olmasının yanında Tefsîr bölümü de hiç yoktur. Teysîru'l-vüsûl, Câmi'u'l-usûl'ün muhtasarıdır ve kitap isimleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Fikhî bir tertibi yoktur. el-Müntekâ ise sadece ahkâm hadislerini ihtivâ etmektedir. Fedâil, tefsir, ahlâk ve sem'iyât konuları yoktur.”

Müellif et-Tâc'ı bu üç eserin noksan yönlerini giderecek şekilde, hadisleri sahâbî râvisi ve beş eserden hangisinde bulunduğunu belirterek, fıkıh kitapları tertibinde ve tüm bölümleri içerecek şekilde telif ettiğini belirtmekte ve bu yüzden de eserinin ulemâ arasında itibar gördüğünü kaydetmektedir.²¹

İstek üzerine eserine Ğâyetü'l-me'mûl şerhu't-Tâci'l-câmi li'l-usûl adıyla kısa bir de şerh yazan müellif her nedense hadislere rakam koymadığı gibi toplam sayısı hakkında da bir açıklamada bulunmamıştır. Modern bir çalışmada bu hususun ihmal edilmiş olması önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Ziriklî'ye göre et-Tâc'da 5887 hadis bulunmaktadır.

19 Bk. *et-Tâc*, I, 18, dn. 4.

20. Bk. *et-Tâc*, I, 21

21. Bk. *et-Tâc*, I, 20, dn. 3.

et-Tâc, 5 cild halinde birkaç kez Mısır'da basılmış ve merhum Bekir Sadak tarafından Tâc Tercemesi adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Tercüme beş cilt halinde 1976'da basılmıştır.

Netice olarak Riyâzu's-sâlihîn, konuları âyetler ve hadislerle işlediği için et-Tâc ise, hem tüm konuları kapsayan muhtevası hem de sağlam kaynaklardan seçilmiş olması dolayısıyla dâvet ve irşat hizmetlerinde büyük kolaylıklar sağlayan özelliklere sahiptir. Bu ve benzeri eserlerden yararlanmaksızın yapılacak başarılı bir irşat ve tebliğ hizmetinden söz etmek çok büyük bir iyimserlik olur.

C. İrşat ve Tebliğde Kullanılabilecek Diğer Bazı Hadis Kaynakları

Tek konulu eserlerden irşat ve davet hizmetlerinde içerikleri bakımından kullanılabilecek eserlerin başında geldiğini düşündüğümüz iki eseri burada söz konusu etmek istiyoruz.

1. el-Edebü'l-müfred

İmam Buhârî (256/870) ahlâkî hadisleri Sahîh'in, Concordance'a göre, 78. bölümünde Kitâbu'l-edeb başlığı altında toplamıştır. Ancak İmam Buhârî, ahlâk ve âdâba ait hadisleri daha geniş olarak müstakil bir eserde değerlendirmek istemiş ve el-Edebu'l-müfred'ini telif etmiştir.

Muhammed Fuad Abdülbâkî, el-Edebu'l-müfred'in bâb ve hadislerini numaralamış, hadislerin öteki kaynaklardaki yerlerini göstermiştir. Ayrıca merfu' olmayan hadisler için, hadis rakamından sonra parantez içine konmuş olan "se" harfi "eser" anlamına gelmektedir. Bu "eser"ler de ayrıca numaralanmıştır. Bu rakamlamalara göre el-Edebu'l-müfred'de 644 bâb, 383'ü eser olmak üzere toplam 1322 hadis yer almaktadır.²²

Anne-babaya iyilik etmeyi emreden el-Ankebût Sûresi'nin 8. âyetini esas alan bâb/konu ile başlayan kitap, "Kin duyman, düşmanın ölümünü temennî edecek derecede olmasın" anlamındaki Hz. Ömer'e ait bir tavsiyeden oluşan 644. bâb/konu ile sona ermektedir.

el-Edebu'l-müfred'e Hintli Fazlullah el-Gılânî iki ciltlik bir şerh yazmış ve fihristler hazırlamıştır. Eseri "Ahlâkî Hadisler" adıyla Türkçe'ye tercüme eden Fıkrî Yavuz, tercümede bu şerhten istifade etmiştir. Tercümesi, iki cild halinde İstanbul'da 1974'te basılmıştır.

Kısaltma maksadıyla hadislerin senedleri sahâbî râvîden itibâren tercüme edilmiştir. Sahâbî râvîler ilk geçtikleri yerde kısaca tanıtılmaktadır. Sonundaki fihristler eseri kullanışlı hale getirmiştir.

22. Bk. *Ahlâkî Hadisler*, I, XV (Mukaddime).

Beşerî ilişkilerde uyulması gerekli kuralları öğrenmek isteyenler için oldukça faydalı ve pratik bir eserdir. Bu sebeple hatip ve vaizler ahlâkî konuların işlenmesinde bu eserden kolaylıkla ve güvenle yararlanabilirler.

2. el-Ezkâr

Tam adı, Hilyetu'l-ibrâr ve şîaru'l-ahbâr fî telhîsi'd-deavâtı ve'l-ezkârı'l-müstahabbe fî'l-leyli ve'n-nehâr olan eser, Ezkâr-ı Nevevî diye meşhurdur ve belli konulara tahsis edilmiş hadis eserlerinin ilk sıralarında yer alır.

en-Nevevî (676/1277), bu eserinde günlük hayatta yapılacak dua ve zikirlerle ilgili rivâyetleri toplamıştır.

Nevevî, daha önce âlimlerce tasnif edilmiş olan eserlerin senetler ve tekrarlar dolayısıyla uzamış olduklarını, halbuki zamanındaki insanların himmetlerinin azaldığını ve dolayısıyla bu işe ilgi duyacaklar için kolaylık göstermek maksadıyla senetleri hazfettiğini, zaten asıl olanın da zikir ve duaların bilinip uygulanması olduğunu belirtmektedir. Senetler yerine hadislerin sıhhat dereceleri ile ilgili bilgi vermeyi daha uygun bulduğunu ve böyle bir girişimin faydasının daha umumî/genel olduğunu da vurgulamaktadır.

Hadis, fıkıh, önemli kaideler ve tasavvufî bahislerle ilgili olarak açtığı konu başlıklarıyla okuyucuyu tatmin etmeye çalışan müellif, senetler ve tekrarlar yüzünden kabarmış olduğunu söylediği önceki eserlerden daha hacimli bir kitap meydana getirmiştir. Ancak verdiği bilgilerin ve tuttuğu yolun isabeti sonucu olacaktır ki, el-Ezkâr daima büyük bir ilgi ve rağbete mazhar olmuştur. Müellif Nevevî, dua ve zikirlerle ilgili rivâyetleri Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin eserlerinden seçmiş çok az bir kısmını da "kütüb-i meşhûre"den nakletmiştir. Bu arada zayıf hadisler de kaydetmiştir.²³ Kitabın son kısmında da belli hal ve vakitlerde okunacak genel dualar, duâ âdâbı ve istiğfâr ile ilgili bir bölüme yer vermiştir.

Kâtip Çelebi'ye göre 356 bâb/konudan oluşan eser, müellifin umduğu gibi ulemâ ve halk arasında büyük bir itibar görmüştür. Hatta onun değerini belirtmek için "Bi'i'd-dâr ve's'teri'l-Ezkâr = Evi sat, Ezkâr'ı al" denilmiştir. Müellif h. 667 yılında tamamladığı kitabının rivâyeti konusunda bütün müslümanlara icâzet vermiştir.²⁴

Eser, âlimler arasında gördüğü yüksek itibâra paralel olarak birçok çalışmaya da kaynaklık etmiştir.²⁵

23. Bunun sebebi, Nevevî'nin zayıf hadisle amellerin faziletleri ve terğib-terhîb gibi konularda amel etmenin caiz olduğu kanaatinde olmasıdır.

24. Bk. *el-Ezkâr*, s. 357.

25. Bk. Kâtip çelebi, *Keşf*, I, 689. Ezkâr hakkında bilgi için bk. S. Başaran, "*el-Ezkâr*", DİA, XII, 66

Dua ve zikirlerle ilgili herhangi bir sözün hadis olup olmadığını kontrol etmek için ve belli zaman ve konularda yapılacak dua isteklerine cevap vermek için el-Ezkâr'a müracaat etmek en kestirme ve uygun bir yol olur.

D. Hadis Diye Dillerde Dolaşan ve Uydurulmuş Sözlerle İlgili -İrşat ve Tebliğ Hizmetlerine Yardımcı-İki Kitap

Sık sık halka hitâp etmek yükümlülüğünde olan hatip ve vâizlerin, işin kolayına kaçarak orada burada rastladıkları dillerde hadis diye dolaşan sözlere -ki bunların bir çoğu hadis değildir- itibar edip onları kullanmaya kalkmaları hiç şüphesiz asla doğru olmayan bir tavidir. Hem konu bütünlüğü açısından hem de din hizmeti verenlere pratikte yardımcı olmak bakımından burada iki eserden söz etmek uygun olacaktır.

1. Keşfü'l-Hafâ

Eser, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (1162 / 1749) tarafından kaleme alınmıştır. Müellif, dillerde dolaşan sözler konusunda mevcut birçok eserden her birinin bir başkasında bulunmayan özelliklere sahip olduğunu tespit etmiş ve konuya ait eserlerin özelliklerini bir araya toplamak için Keşfü'l-hafâ'yı yazmıştır.²⁶

Eser, temelde es-Sehâvî'nin (902/1490) el-Mekâsıdu'l-hasene'sine dayanmaktadır. Ancak ondaki "fazla bir önem arzetmeyen uzun sened nakillerini" kısaltmış, hadisi kitabına almış olan müellife ve sahâbî râvîsine işâret etmekle yetinmiştir. İbn Hacer'in (852/1448) el-Leâli'l-mensûra'sı gibi muteber kaynaklardaki bilgileri de eklemeyi ihmal etmemiştir.

İki cilt halinde matbu olan kitap, 3281²⁷ sözü incelemektedir. Rakamlardan sonra sözleri parantez içinde alfabetik olarak tetkike tabi tutmaktadır.

Alfabetik tertip pek dikkatli olmadığı için bazen aranılan sözü, bulunması gerekli yerin biraz önünde veya arkasında bulmak mümkündür.

Kitabın sonunda sözlerin konularına göre bir fihristi yer almaktadır (II, 425-443). Bu fihristten önce bir de hâtîme (II, 401-424) yazısı görülmektedir.

el-Aclûnî, hadis olmayan sözlere "Leyse bihadis" ifâdesiyle işâret eder. Onun bundan maksadı o sözün "nikmetli sözler" kabiliinden olduğunu veya "sahâbî kavii" ya da "bir âlimin sözü" olduğunu bildirmektir.²⁸

26 Bk. *Keşfü'l-hafâ*, I, 7.

27 Bu rakam, görüldüğü gibi el-Mekâsıd'dakinin hemen hemen iki mislidir (ct-Tahhân bu rakamı 3254 olarak verir. Bk. *Usûlu't-tahrîc*, s. 69).

28 Bk. ct-Tahhân, *Usûlu't-tahrîc*, s. 69.

2. el-Mevzûâtül-kübrâ

Zeki, üstün kavrayışlı, araştırmacı ve çok yönlü bir âlim olan Ali el-Kârî'nin (1014 / 1605) son eserleri arasında bulunan²⁹ ve "Mevzûât" veya "el-Mevzûâtü'l-kübrâ" isimleriyle bilinen "el-Esrârü'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevzû'a", "daha kolay istifâde edilebilmesi için halk arasında dolaşan hadislerden yalnızca mevzu veya asılsız olanlarını bir araya getirme"³⁰ düşüncesiyle telif edilmiştir. Müellif, uydurma olduğu ihtilafı olan hadisleri almadığını belirtmektedir³¹.

Bu demektir ki, el-Esrâr;

- Halk dilinde hadis diye dolaşan sözleri inceleyen eserlerden derlenmiş olmak,
- Bu kabil eserlerdeki sadece mevzu ve asılsız haberleri bir araya getirmek,
- Alfabetik olmak

özelliklerine sahip bulunmaktadır. Ancak müellifin, yer yer âlimlerin mevzu dedikleri hadisleri savunduğu ve böylece yukarıdaki çerçeveyi taşıdığı da görülmektedir.³²

Eser, ale'l-ahruf (alfabetik)tir. Ancak çok ince bir alfabetik sistem takip edilmiş değildir.³³ Daha ziyâde ilk harf veya kelime dikkate alınmış, iki veya üçüncü kelimeler arasında devam eden bir alfabetik sıra gerçekleştirilmemiştir.³⁴

el-Esrâr üç ana bölümden oluşmuştur:

a. "Men kezebe aleyye..." hadisinin tahrîci (ki, bu bölümde bahis konusu hadisin 102 ayrı senedi gösterilmiştir).

b. Alfabetik olarak sıralanmış 625 adet mevzu hadis,

Müellif bu kısımda özellikle es-Sehâvî'nin (902/1496) el-Mekâsıdu'l-hasene'si, İbnu'l-Cevzî'nin (597/1200) el-Mevzûât'ı, İbnu'd-Deyba'mın (944/1537) Temyîzü't-tayyib'i, Irâkî'nin (806/1403) el-Muğnî an hamli'l-esfâr'ı ve Suyûtî'nin (911/1505) el-Leâli'i'l-masnûa'sı gibi eserleri esas almış ve bunlardaki değerlendirmelerden yararlanmıştı.

29 a.g.c., s. 2.

30 Bk. el-Esrâr, s. 73.

31 a.g.yer.

32 Bk. el-Esrâr, 115 ve 164. hadisler; Kandemir, *Mevzu Hadisler*, s. 161.

33 Bk. el-Esrâr, 3, 4, 5, 54, 126 ve 134. hadisler.

34 Mesclâ bk. "innellâhc" diye başlayan hadisler.

c. Mevzu hadislerle ilgili teknik bilgiler (ki, bu bilgiler de aşağı-yukarı el-Mekâsıdu'l-hasene'nin hâtıme bölümünden ve İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (751/1350) el-Menâru'l-münif fi's-sahîhi ve'z-za'îf adlı eserinden iktibas edilmiştir.³⁵ Ali el-Kârî, bu eserde daha çok hadis metinlerini eleştiri konusu yapmaktadır. Meselâ o, Kur'ân'a muâriz olmasını hadisin uydurma olduğuna delil olarak değerlendirmektedir.³⁶

el-Esrâr, "Mevzuât-ı Aliyyi'l-Kârî" adıyla İstanbul'da 1308'de basılmıştır. A. Serdaroğlu tarafından da Türkçe'ye tercüme edilmiştir.³⁷

Modern bir baskısı ise, Muhammed es-Sabbâğ'ın tahkik ve ta'lik ile "el-Esrâru'l-merfu'a fi'l-ahbâri'l-mevzûa" adıyla Beyrut'ta 1391/1971'de gerçekleştirilmiştir.

Unutmamak gerekir ki Hadis diye uydurulmuş sözlerle ilgili edebiyatta görülen lem yesihha, lâ yasihhu, lem yesbüt, lâ yesbutu gibi ifâdelerin anlamı, "Bu hadis uydurma ve bâtıldır" demektir. Fakat ahkâm hadisleriyle ilgili eserlerdeki lem yesihha ifâdesi ise, "Bu hadis sahîh bir hadis değildir" demektir. Sahîh değildir ama, pek âla, hasen veya zayıf olabilir. Yani bu ifâde, ıstılâhî anlamı içinde o hadisin sahîh olmadığını gösterir, uydurma olduğunu değil. Bu anlam farkı önemlidir.³⁸

Netice

Buraya kadar -asgarî düzeyde tutarak- sadece bir ön fikir vermek amacıyla-tanıtığımız hadis kitapları, her hatip ve vâizin kullanması gerekli eserlerdir. Bunların, benzeri kaynakların ve son yıllarda sayıları gittikçe artan hadis CD'lerinin her birini güvenle kullanabilmek için hadis, sünnet ve hadis kaynakları hakkında yeterli bilgi ve kullanım pratiğine sahip olmak gerekmektedir.

İrşat ve tebliğ görevini üstlenmiş olanların güvenilir hadis kaynaklarından sağlıklı ve sür'atli bir şekilde yararlanma oranları yükseldikçe, başarıları ve etkinlikleri de hiç kuşkusuz artacaktır.³⁹

35 Bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münif*, s. 14, (Thk. Ebû Ğudde)

36 Bk. 309. hadis

37 Ankara 1966.

38 Geniş bilgi için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münif*, s. 17-18, (Thk. Ebû Ğudde); Ali el-Kârî, *el-Masnu'*, s. 17-42 (Thk. Ebû Ğudde)

39 Bu yazı, Dini Hitâbet, Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri (İstanbul, 2005) adlı kitabımızın üçüncü bölümünden (s. 133-156) Diyanet İlmî Dergi için özetlenerek hazırlanmıştır.